

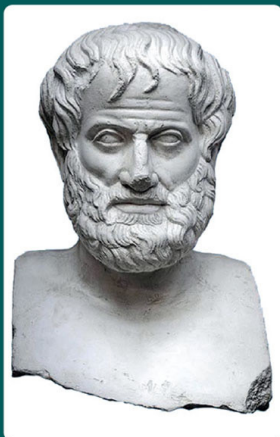
FOTO: STIAN A. GILTVEDT

Kampen for tegnspråket

Bergen Døvesenters Museumsutvalg 2024

FOTO: HELGE HERLAND

Fvt.

«Døve kan ikke tenke»

Aristoteles (322–384 før vår tid)

Aristoteles var oldtidens største filosof. Hans meninger fikk stor betydning for ettertiden, helt opp til vår tid.

Han påsto at man måtte høre for å utvikle evnen til å tenke, derfor kunne ikke døve fungere som rettslig ansvarlige samfunnsborgere. Myten «døv og dum» ble skapt.

1548

Døveundervisningens far

Pedro Ponche de León

(1520-1584)

var en hørende spansk munk. Historien forteller at han i 1584 begynte å undervise en døv mann ved hjelp av håndalfabet og skrift. Senere underviste han døve barn og regnes derfor som døveundervisningens far.

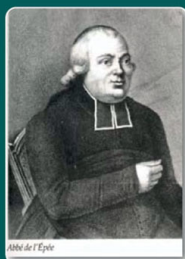
**På gravsteinen hans står det:
«Pedro Ponche har undervist
døvstumme på tross av at Aristoteles
påstod at det var umulig.»**

De første skolene for døve

1770

Abbé de l'Épée (1712-1789)

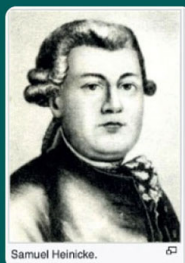
etablerte verdens første døveskole, i Paris i 1770. Den franske skolen brukte tegnspråk i undervisningen.

1778

Samuel Heinicke (1727-1790)

I 1778 opprettet Samuel Heinicke den første skolen for døve i Leipzig, Tyskland. Skolen bruke talespråk i undervisningen.

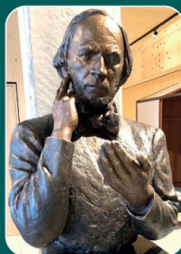

Hvilken metode var best? Striden mellom tegnspråk og tale har rast i alle år.

Norges første døveskole

1825

Andreas Christian Møller (1796-1874) fra Trondheim var døv og i 1810 til 1815 elev ved den første døveskolen i Norden, i København. I 1825 ble han bestyrer for Norges første skole for døde i Trondheim. Både skolen i København og i Trondheim satset på tegnmetoden i undervisningen.

1875

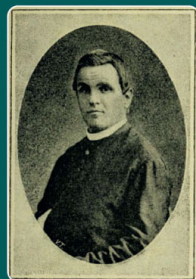
Sigvald Skavlan (1839-1912) var en senere bestyrer av skolen. Han var hørende, men skrev allerede i 1875: «Hvert språk har sin egen syntaks, også tegnspråk har sin». Det bekrefter at det var kunnskap om tegnspråk som språk allerede for 150 år siden.

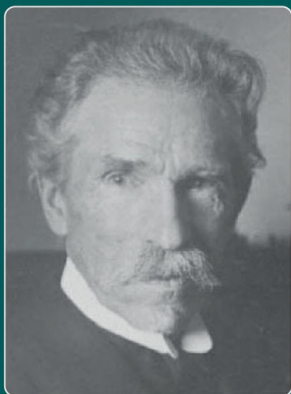
1880 Milano-kongressen 1880

I undervisningen av døve er talemotoden mye bedre enn teqnmetoden, var konklusjonen ved den internasjonale døvelærerkongressen i Italia i 1880. Kongressen samlet ca. 250 lærere, de fleste fra Italia, men også deltakere fra Frankrike, England, Tyskland, Belgia, Sverige, Russland, USA, Canada - og Norges eneste representant: Hedeveg Rosing.

Bare en döv deltok på den historiske kongressen som fikk stor betydning for undervisningen og holdningen til døve, også i Norge, de neste hundre årene. Det ble brukt mye tid i skolene på å trene munnavlesning, lytte- og taletrening. Døve skulle bli «normale». Tiden som ble brukt til dette gikk på bekostning av kunnskap i andre fag.

Guilio Tarra (1832-1889) var konferansier og leder for kongressen. Han var døvelærer og elevene hans demonstrerte sine ferdigheter innen uttale og munnavlesning.

1894

Tegnspråk vil aldri dø

Ragnar Ziener (1854-1928)

Norges Døveforbund (NDF) ble stiftet i 1918. En av stifterne, døve Ziener fra Oslo, skrev i 1894:

«...Døve har fått sin egen prest som bruker tegnspråk. Vi er blitt mer likestilt med hørende. Før kunne selv de flinkeste døve munnavlesere ikke forstå hva presten sa ...

Som alle fornuftige mennesker forstår, er tegnspråk døves naturlige språk ... Tegnspråk vil aldri dø så lenge det finnes døve.»

1920

Krav om tegnspråk i undervisningen

Ved NDFs landsmøte i 1920 kom det forslag fra Oslo Døveforenings **Henning Dahl** (døv) om at tegnspråk skulle brukes i undervisningen av døve.

Skolestyrer ved Skådalen skole i Oslo, **Per Anderson** (hørende), som også møtte som representant for Oslo Døveforening, var den eneste som var imot. Han snudde forslaget slik at vedtaket ble en henstilling til døveforeningene om at det ble brukt «et vakkert, felles tegnspråk» i hele landet. Andersons forslag ble vedtatt mot bare en stemme.

Henning Dahl
fra Oslo Døveforening.

Døveforbundets leder **Johannes Berge** (hørende) kommenterer det slik: «Kravet om tegnspråk i skolene gir uttrykk for de tap døve i lange tider har opplevd ved at deres morsmål er utestengt fra den pleie og kultur som det ville hatt som undervisningsspråk ved skolene.»

Elevene utviklet språket

Selv om tegnspråk ikke ble brukt i undervisningen på døveskolene, ble det skapt og videreutviklet av elevene som brukte det seg imellom på elev-internatene og ellers på fritiden.

Mange tegn var like mellom de forskjellige skolene, men det ble også skapt mange dialekttegn som brukes fremdeles i dag.

Derfor snakker vi om Trondheimstegn, Oslotegn og Holmestrandtegn – de tre stedene med lengst historie med døveskoler i Norge. Skolene omtales som norsk tegnspråks vugge.

De første «tegnspråk»-kursene

De første kursene i tegnspråk begynte i de lokale døveforeningene på 1960-tallet. Deltakerne fikk ikke lære språket døve brukte seg imellom, men tegn som fulgte norsk tale.

Ved døveforbundets landsmøte 1970 i Stavanger ble det en lang debatt om dette. Noen mente det var feil å kalle det for tegnspråkkurs, for elevene lærte bare tegn. Men flertallet ble enige om at kursene fortsatt skulle hete tegnspråkkurs.

Tilsvarende «tegnspråk»-kurs i Vestfold 1970-72.

1967

Tegnspråkforskningens far

William C. Stokoe jr.

William C. Stokoe jr. (1919-2000)

Den hørende amerikanske lingvisten William C. Stokoe jr. presenterte i 1967 resultater av forskning som viser at amerikansk tegnspråk har alle de elementene som kreves for å kunne kalles et fullverdig språk.

Forskningen i USA fortsatte og spredte seg til andre deler av verden, og fikk også flere i det norske døvesamfunnet til å reflektere over tegnspråk som språk.

William Stokoe blir i dag høyt verdsatt i hele verden som en pioner innen lingvistisk forskning på tegnspråk.

1968

Skolene åpner for tegn

Systemet der tegn følger talespråket gjorde at skolene for døve åpnet for bruk av tegn i undervisningen. Da døveskolen i Holmestrand i 1968 begynte å skolere ansatte i denne kommunikasjonsformen, spurte en lærer elevene om dette var samme tegn som de brukte seg imellom.

Nei, svarte elevene. De brukte det tegnspråket de var fortrolig med, og som fungerte så godt for dem.

Elevene brukte tegnspråk som språk, men var selv ikke bevisste på at det var et selvstendig og fullverdig språk.

1972 «Riktig norsk tegnspråk»

I 1972 tok Norges Døveforbunds tegnspråkutvalg, ledet av Thorbjørn Johan Sander, skrittet videre med kurshefter markedsført som «riktig norsk tegnspråk». Systemet kalles tegnspråknorsk og bygger på norsk grammatikk, med ett tegn for hvert ord. Systemet var ikke spesielt for Norge, tilsvarende ble innført i mange land.

Det spesielle med Norge var at mens andre land gikk tidlig bort fra systemet, og anerkjente tegnspråk som språk, måtte Norges Døveforbund gjennom en tøff årelang intern strid før de anerkjente tegnspråk som språk.

1973**Terje Basilier (1928-1974)**

«Hvis jeg sier ja til en annen persons språk,
har jeg sagt ja til personen.
Hvis jeg sier nei til språket,
har jeg sagt nei til personen,
fordi språket er en del av oss selv.»

Dette sa den hørende norske psykiateren Terje Basilier til dansk TV i 1973. Basilier jobbet med døve i det som i dag er stiftelsen Signo.

Han oppnådde høy internasjonal status for sin fagkunnskap og for at han sto på døves side i kampen om språk og rettigheter.

Han ble i 1973 æresdoktor ved Gallaudet University i USA, verdens største universitet for døve. Det var et stort tap for døve da han døde, bare 46 år gammel.

1978

Det skjedde på Ål-seminaret

Uenigheten om tegn som språk var stor i Norge. Det nordiske tegnspråkseminaret på Ål folkehøyskole og kurssenter for døve i 1978 ble historisk med en åpen og bevisst språkkamp i døveforbundet.

De andre nordiske landene hadde gått bort fra systemet tegn som følger talespråket og etter seminaret klargjør den døve svenske forskeren Sten Ulfspærre i Døves Tidsskrift:

«Strukturen i døves tegnspråk er forskjellig fra det talte- og skrevne språket, men er fullt på høyde med alle andre språk.»

Eva-Signe Falkenberg, hørende rådgiver i døveforbundets tegnspråkutvalg, skriver i et svar:

«Norge bygger fremdeles sin tegnspråkundervisning på et tegnspråk som følger talespråket.»

1981 Ny språkpolitikk

I 1981 kom styret i Norges Døveforbund med en **prinsipp-erklæring** om tegnspråk. Dette var et forsøk på å få til et kompromiss mellom partene her i landet. Samme år vedtar den svenske Riksdagen at svensk tegnspråk er døve elevers førstespråk.

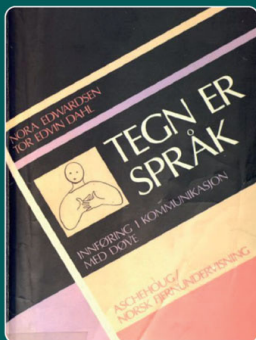
TEGNSPRÅKET I NORGE

Prinsipp-erklæring fra Norges Døveforbund

1. Tegnspråket er et visuelt språk. Det vil si at det oppfattes av synssansen, i motsetning til talespråket, som oppfattes av hørselssansen. Tegnspråket uttrykkes ved bevegelser med hendene, kroppen og hodet, munnen og øynene. Mimikk er en viktig del av dette. Munnbevegelsene kan bestå dels i forming av norske ord, dels i egne munnstillinger knyttet til spesielle tegn. — Når man uttrykker seg med tegnspråk, skjer det i form av et samspill mellom alle disse bevegelser, kombinert med mimikk.
2. Som alle andre språk, har det norske tegnspråket sine symboler — her i form av *tegn*. Disse tegnene brukes i samsvar med tegnspråkets grammatiske regler. Men bruken av tegnspråk er forskjellig og til dels meget individuelt preget. Det vil si at brukerne kombinerer tegnspråkets enkelte faktorer på forskjellig måte.
3. Fordi innlæring av tegnspråket ikke er avhengig av hørsel, kan det læres av døve barn liksom tidlig og like lett som hørende barn lærer talespråket. Følgelig må tegnspråket anses som døves naturlige første språk. De hørende i barnets nærmeste omgivelser må tidligst mulig lære seg tegnspråk, slik at barnet får vokse opp i et språkstimulerende miljø uten kontaktproblemer. På et tidlig tidspunkt bør barnet få kontakt med voksne døve. Dermed kan barnet få voksne døve å identifisere seg med.
4. Tegnspråket er blitt utviklet og overført fra generasjon til generasjon, og det er døves naturlige samtalspråk. — Døveorganisasjonen mener derfor at døve har krav på å bli anerkjent som en språklig minoritet.
5. Alle varianter av tegnspråk som brukes av døve i Norge, kommer inn under benevnelsen *norsk tegnspråk*. Man skal respektere det faktum at døve bruker tegnspråket forskjellig, og det gjør vi ved å bruke fellesnevneren *norsk tegnspråk* om alle varianter, uansett graden av tilknytning til norsk talespråk. — Dette innebærer at vi skal unngå å bruke benevelser som tegnspråk-norsk, døves eget tegnspråk, spontant tegnspråk o.a.
Blant døve er det i bruk mange dialekt-tegn. Disse er det ikke plass til i tegn-ordboken. Tegn-ordboken skal derfor bare betraktes som veiledende.
6. Døveorganisasjonen vil stimulere til at også flest mulig hørende skal lære seg tegnspråk. Tegnspråkundervisningens siktemål bør være å oppnå dyktighet i samtale med døve. For å oppnå dette, må de hørende lære å avlese tegnspråk, det vil si å forstå ulike former for tegnspråk som døve bruker, og uten at de hørende kan støtte seg til talestemme. Derfor skal Norges Døveforbund framstille materiale som gjør dette mulig. — Tegnspråklæreren bør ha grundig kjennskap til hvordan døve bruker tegnspråket i sitt distrikt. De hørende bør selv gå inn for å lære seg å bruke et godt, levende tegnspråk. Men det forlanges ikke at hørende skal bruke tegnspråket som døve. Vi godtar at hørende bruker tegn og tale samtidig.
7. Som døves hovedorganisasjon i Norge har Norges Døveforbund et særlig ansvar for å ivareta døves interesser i alt som berører tegnspråket. Forbundet har derfor etablert et spesialutvalg — tegnspråkutvalget — som står ansvarlig overfor forbundet. Dette utvalget skal fungere som kontrollerende, informerende og rådgivende organ i tegnspråksspørsmål.

Denne prinsipp-erklæringen er utarbeidet høsten 1981 av Norges Døveforbunds tegnspråkutvalg, på oppfordring av forbundsstyret, og er stadfestet av forbundsstyret i Norges Døveforbund.

1984

Tegn er språk

I 1984 sendte NRK-TV kurset «Tegn er språk». Tittelen markerte at vi også her i landet har beveget oss i synet på tegnspråk som språk.

Manus til programmet er laget av Nora Edwardsen (gift Mosand), og den hørende forfatteren Tor Edvin Dahl. Anne Gloslie var programleder, med Mira Zuckermann i hovedrollen i drama-delen: «Jakten på Monica».

I tillegg kom det flere kursbøker i norsk tegnspråk, mens de tidligere kursbøkene ble faset ut.

1986 Aksjonskomite for tegnspråkarbeidet

Norges Døveforbunds styre opprettet i 1986 en aksjonskomite for tegnspråkarbeidet: AKTA, for å arbeide med holdningen til norsk tegnspråk og spre kunnskap om språket. Med det håpet man å få slutt på interne diskusjoner som stjal mye av tiden i et lite forbund.

AKTA besto av fire døve og en hørende. To av medlemmene jobbet da ved Al folkehøyskole og kurscenter for døve, som var en spydspiss i kampen for å gi tegnspråk status som språk.

Utvalgets arbeid førte til et paradigme-skifte, en ny måte å forstå tegnspråk på. Forbundet støttet nå for fullt forskning i tegnspråk og opprettet et privat institutt for tegnspråk (IT).

IT ble senere nedlagt, men var forløperen for innføring av tegnspråk som fag på universitets- og høghskolenivå i Norge.

1991 Pionérer i norsk tegnspråkforskning

De første tegnspråkforskerne i Norge møtte stor motstand blant sentrale folk i døveforbundet, blant annet fra redaktør Sander, som stilte spørsmålet: Er tegnspråkforskerne døves fiender? Holdningen endret seg. Her presenteres to pionér, som begge har fått Språkrådets tegnspråkpris hhv. i 2018 og 2022.

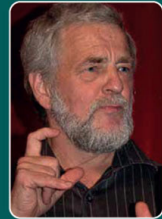
Marit Vogt-Svendsen (1949-) Odd-Inge Schröder (1947-)

I 1980/81 presenterte den hørende døvelæreren sin hovedfagsoppgave om tegn med fast oral komponent i norsk tegnspråk.

Ti år senere kom hennes doktorgradsavhandling i tegnspråklingsvistik. Hun var førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo.

er en nestor innen tegnspråk-arbeidet i Norge. Han var blant annet medlem i AKTA.

Schröder var førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo, senere ved OsloMet, hvor han underviste og forsket på norsk tegnspråk.

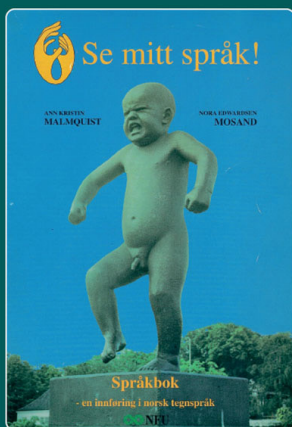
1991**Tegnspråk som språk på Stortinget**

Grete Knudsen (Ap).

I Stortingsmelding nr. 61: **1984-1985** som blant annet tar for seg undervisningen av døve, heter det: «...En har tidligere ikke hatt særlige kunnskaper om språket til døve, og heller ikke regnet det som et selvstendig språk. Det er først de siste 15-20 årene at forskning har vist at tegnspråk må likestilles med andre språk.»

Neste gang saken kommer opp på Stortinget er i **1991**, da i en debatt om døveskolenes fremtid. **Grete Knudsen** foreslår overraskende at statsråden bør arbeide for at tegnspråk får status som offisielt minoritetsspråk. Hun støttes av Hallgrim Berg (H), og Jon Lilletun (Krf). Statsråd Gudmund Hernes (Ap), lover å følge opp forslaget.

1996

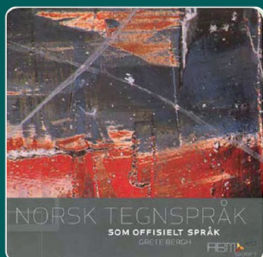
Kursbokens forfatter:
Ann Kristin Malmquist (hørende) og
Nora Edwardsen Mosand (døv)

Endelig en kursbok om norsk tegnspråk!

Den baserer seg på at tegnspråk er et eget, selvstendig språk.

Boken ble mye brukt i forbindelse med foreldreopplæring, både på Ål folkehøyskole og kurscenter for døve og ved Statped's opplæringssteder rundt om i landet.

Den ble en del av «foreldrepakken», på tilsammen 40 ukers kurs, fram til barnet fyller 18 år.

2003

Tegnspråk får status

Statusen til tegnspråk ble gradvis bedre i samfunnet. Det kom i gang studier i tegnspråk på Universitet i Oslo (1999) og senere på høyskolene i Oslo, Trondheim og Bergen.

I 2003 ba Kulturdepartementet om at Statens Bibliotektilsyn utreder tegnspråk som offisielt språk i Norge.

Ett år etter ble utredningen levert til departementet med konklusjon om at tegnspråk bør få status som et offisielt språk i Norge.

2006

FN likestiller tegnspråk og talespråk

I 2006 vedtok FN «Konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne»

Der står det i artikkel 2:

«(...) språk omfatter talespråk og tegnspråk»

Artikkel 21:

«(...) anerkjenne og fremme bruken av tegnspråk»

Artikkel 24:

«(...) legge til rette for innlæring av tegnspråk og fremme av døvesamfunnets språklige identitet»

Norge har godkjent konvensjonen.

2007

Demonstrasjonen startet rundt 2 000 deltakere.

Kjempedemonstrasjon

Forslaget fra Bibliotektilsynet ble liggende hos departementet, til tross for mange purringer og utspill fra Norges Døveforbund.

Til slutt ble utålmodigheten så stor at forbundet gjennomførte sin største demonstrasjon gjennom alle tider med kravet **«Tegnspråklov nå»**.

Lørdag 3. november 2007 marsjerte nesten 2000 personer, døve og hørende med hjerte for tegnspråk, til Stortinget.

Mange av demonstrantene kom langveis fra, flere med busser fra Trondheim og Bergen. Det var en massemønstring som gjorde sterkt inntrykk på politikerne.

2008

Tegnspråk en del av kulturarven

Trine Skei Grande (V).

I **2008** skjedde det endelig noe. Da kom Stortingsmelding nr. 35: 2007-2008, Mål og mening, ein heilskapleg norsk språkpolitikk.

Der heter det at norsk tegnspråk er et ekte språk, som har verdi i seg selv, også som en del av den norske kulturarven. For døve og hørselshemmede er ikke tegnspråk bare et verktøy for å overvinne en nedsatt funksjonsevne. Tegnspråket er en del av identiteten til de som har det som morsmål.

I **2009** ble meldingen behandlet på Stortinget. Der var alle partiene enige om at norsk tegnspråk må forankres i en felles norsk språklov. **Trine Skei Grande** sa det slik:

«Jeg er veldig glad for det vi får til i dag, og det er tegnspråk, som må gis fullstendig status som et fullverdig språk.»

2010

Fra Milano til Vancouver

I 2010 var det kongress for døvelærere i Canada. **130 år etter Milanokongressen samlet den 800 lærere fra hele verden.**

De vedtok en resolusjon der de beklager vedtaket fra 1880. **De beklager den skaden vedtaket har påført døves utdannelse og yrkesliv.**

Kongressen beklager at vedtaket for mange døve har ført til at de har vokst opp med et negativt syn på eget språk, at lærerne har sett på tegnspråk som en mindreverdige hjelp i kommunikasjonen.

2011

Tegnspråk i Språkrådet

Som en følge av Stortingets syn på tegnspråk som språk, ble det i 2011 opprettet en stilling som konsulent for norsk tegnspråk i det statlige Språkrådet.

Sonja Myhre Holten (døv), ble ansatt.

Tidligere samme år var **Arnfinn Vonen** (hørende) ansatt som direktør i Språkrådet.

Den språkmektige professoren fra Universitetet i Oslo, har blant annet forsket på norsk tegnspråk.

Sonja Myhre Holten.

Arnfinn Vonen.

2022

Norsk tegnspråk i språkloven

Språkloven, som ble vedtatt av Stortinget 25. mars 2021, ble innført 1. januar 2022.

Da fikk norsk tegnspråk den status mange har kjempet for i flere tiår. I formålsparagrafen står det at offentlige organ har ansvar for å verne og fremme norsk tegnspråk.

Prop. 108 L

(2019–2020)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om språk (språklova)

Og i paragraf 7 står det:

«Norsk tegnspråk er det nasjonale tegnspråket i Norge. Som språklig og kulturelt uttrykk er norsk tegnspråk likeverdig med norsk.»

Den 25. mars er nasjonal tegnspråk-dag i Norge, bestemt av Norges Døveforbund. Dagen ble for første gang markert i flere store byer i 2023.